

Antisemittisme – evig aktuelt?

Kan du skrive om antisemittisme til FØRST; det er jo et evig aktuelt tema. Omtrent slik stod det i eposten fra redaktøren. Det var et ønske om enda en gang å sette fokus på dette avskyelige fenomenet. Antisemittisme er blitt kalt sykdommen som jøder ikke lider av, men som de ofte har dødd av.

TEKST: PAUL ODLAND

Men er signalet fra redaksjonen riktig? Er det et evig aktuelt tema? Jeg er redd for at det er skremmende korrekt. Mange håpet og drømte om at antisemittiske holdninger og handlinger skulle forsvinne etter Holocaust, i alle fall fra det europeiske kontinentet. Det gikk ikke slik. La oss innledningsvis kaste et lite blikk utover Europa.

Et brunt Europa

Noen bruker uttrykket *det brune Europa*. Med det menes at det i stadig flere land og områder oppstår partier og grupper som er fanebærere for gammel antisemittisme, fremmedhat, rasehat og nynazisme. For få år siden

ble for eksempel en markering av den internasjonale Holocaust-minnedagen 27. januar avlyst ved selveste Babij Jar i Ukraina. Årsak: Redsel for mot-demonstrasjoner som man fryktet man ville miste kontrollen med. Babij Jar er stedet nær Kiev der nazistene henrettet over 100 000 mennesker, flest jøder, i årene 1941-43.

En polsk statsråd – Antoni Macierewicz – hevdet for to år siden dette: En sirlig nedskrevet plan for hvordan verden skal overtas er en del av enkelte jøders bevissthet. De vil overta verdens-herredømmet og kontroll over verdensøkonomien.

Vi har sett at synagoger er blitt brent eller vandalisert, i Marseille, Lyon, Strasbourg, Nice og Brussel. Jødiske graver er blitt skjendet i Hellas og Frankrike.

Jødiske kvinner er blitt overfalt på gaten i Berlin. Og enda har vi ikke nevnt våre naboland og byer som ligner på våre byer; København, Malmø, Gøteborg.

Vi kunne regnet opp enda mye mer. Det finnes både EU-rapporter og rapporter fra flere andre instanser som peker på det samme: Antall antisemittiske ytringer, holdninger og handlinger øker i mange land. EUs kontor for grunnleggende menneskerettigheter (FRA) melder for eksempel om at hver femte europeiske jøde har opplevd en antisemittisk hendelse det siste året (tall for 2013).

På hjemmefronten

Men slik er det vel ikke hos oss? Kanskje vi tenker slik, og så lener vi oss tilbake og slapper av. Kanskje vi også tenker: Stakkars dem. Følt at jødene skal lide så mye, og at de ikke får være i fred noen steder. Godt at det er fredelig og trygt her hos oss. Jeg og vi bærer jo ikke på noe jødehat. Her er vi like alle sammen. Vi bor da i et sivilisert land.

Jeg skal avstå fra å ironisere når vi fokuserer på et så sensitivt tema. Men la oss også være åpne for å se litt innover i vårt eget landskap, vårt eget land, våre egne holdninger og praksis. Det er ikke mange år siden det ble avfyrt skudd mot synagogen i Oslo. Vi hadde en

nynazistisk marsj i Kristiansand for kort tid siden, som fikk passere uten at politiet grep inn. For få uker siden ble et NAV-kontor i Oslo tagget og sprayet med antisemittiske ytringer. Mer kunne vært nevnt.

Nå har vi fått flere fylldige forskningsrapporter og dokumenter som forteller hvordan det står til. Her vil jeg kort presentere og omtale fire svært aktuelle dokumenter. Vi ser på dem kronologisk.

Det kan skje igjen

I 2011 kom rapporten *Det kan skje igjen* fra Kunnskapsdepartementet. Den handler om antisemittisme og rasisme i grunnskolen. Departementet oppnevnte i mai året før en gruppe til å komme med forslag til hvordan skolen kan arbeide mot rasisme, antisemittisme og diskriminering på bakgrunn av elevers etniske, religiøse eller kulturelle tilhørighet. Bakgrunnen, eller i alle fall noe av det som utløste departementets handlinger, var et fylldig innslag på Dagsrevyen en kveld i mars 2010, som sjokkerte mange seere. NRKs reporter hadde arbeidet med dette i et års tid, og fokuserte ikke minst på muslimske elevers holdninger til sine jødiske medelever. Foreldre til jødiske elever stod frem og fortalte om grov trakassering av barna sine. Mange hoppet i TV-stolen når Dagsrevyen kunne fortelle at «Jævla

>>

” Blant norske jøder finner man mye mindre muslimfiendtlige holdninger enn man gjør hos den norske befolkningen generelt.

I 2012 ble statuen av Raoul Wallenberg, diplomaten som reddet hundrevis av jøder fra gasskamrene, skjendet i Budapest.

” *Mest alarmerende er at så mange forsvarer vold og trakassering mot jøder med henvisning til Israels behandling av palestinerne.*

>> jøde» er et uhyggelig vanlig skjellsord som ikke bare går ut over jøder, men som brukes som skjellsord i mange sammenhenger.

Befolkningens holdninger

Året etter, 2012, kom Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteters (HL-senteret) fylldige rapport: *Antisemittisme. Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter*. Den viste at mellom 12 og 13 prosent av oss har utpregede fordommer mot jøder. Dette er forholdsvis lave tall målt mot en del andre land. Men like fullt gjelder det i overkant av hver tiende nordmann. Hele 19 prosent av oss mente at verdens jøder arbeider i det skjulte for å fremme jødernes interesse. Åtte prosent av oss ville ikke ha en jøde som nabo eller tilhørende vennekretsen.

På den positive sektoren nevnes at de aller fleste av oss mente det er riktig at det undervises om Holocaust. Men 38 prosent av oss mener at Israels behandling av palestinerne minner om eller er likestilt med nazistenes behandling av jødene under andre verdenskrigen. Hele 12 prosent mente at det er jødene selv som har skylden for at de blir forfulgt. Rapporten viser med stor tydelighet at mange av de øvrige funnene er som et

speil av holdningen til konflikten i Midtøsten.

Handlingsplan mot antisemittisme

Straks etter at HL-senterets rapport kom, startet debatten om ikke regjeringen kunne og burde utarbeide en handlingsplan mot antisemittisme. Mye kunne vært skrevet om den prosessen, som tok flere år. Men i 2016 kom gjennomslaget. Planen gjelder i denne omgang for perioden 2016-2020 og lister opp elleve ulike tiltak som blant annet går ut på å styrke demokratiet, støtte opp om de jødiske museene, registrere antisemittiske handlinger i politidistriktene og følge med på hvilke strømninger som rører seg på internett i tillegg til forskning.

Jøder og muslimer

Så i fjor kom HL-senterets nye rapport, som delvis er en oppfølger av 2012-rapporten. Den nye heter: *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017*. Den viser at en del tall er blitt lavere – eller skal vi heller si bedre – målt mot de funn som ble gjort i 2012. Ikke så rent lite å glede seg over, altså. Noen antisemittiske forestillinger er fortsatt tydelig til stede i den norske befolkningen, men klart mindre markante enn for fem år siden. Eksempel: Nå er det «bare» 18 prosent av oss som mener at jøder

ser på seg selv som bedre enn andre. I 2012 var dette tallet 26 prosent. Nå er det 5,9 prosent som ikke kunne tenke seg å ha en jøde som nabo. Tallet er gått ned fra 8,5. Men den nye rapporten viser også at holdninger til jøder blir i enda større grad enn før både påvirket og tilspisset av holdninger til Israel og Midtøsten-konflikten.

Rapporten viser også at det på mange måter er et ideologisk slektskap mellom antisemittisme og muslimfiendtlige holdninger. Og at forekomsten av slike holdninger er noe høyere hos menn enn kvinner, blant eldre, sammenlignet med yngre og blant personer med lav utdanning enn blant de med høy utdanning. Et par tre talende funn til kan nevnes kort her: Blant norske jøder finner man mye mindre muslimfiendtlige holdninger enn man gjør hos den norske befolkningen generelt. Og motsatt hos norske muslimer. Der er omfanget av antisemittiske holdninger betydelig høyere enn i den norske befolkningen generelt. Men felles for både jøder og muslimer i Norge er at en ganske stor del av dem ofte har følelsen av at de ikke hører til her hos oss.

I rapporten heter det at støtten til tradisjonell antisemittisme har gått ned de siste årene. Men pilene for antiisraelske holdninger har gått i motsatt retning. Mest alarmerende – heter det i rapporten – er at så mange forsvarer vold og trakassering mot jøder med henvisning til Israels behandling av palestinerne.

Hva er antisemittisme

Men til nå har vi kanskje hoppet over noe som burde kommet aller først? Hva er egentlig antisemittisme? Er det et entydig begrep? Egentlig ikke. Ordet benyttes vanligvis som betegnelse for fiendtlige holdninger og handlinger rettet mot jøder fordi de er jøder. Wikipedia skriver at antisemittisme er fordommer mot, hat mot eller diskriminering av jøder som etnisk eller religiøs folkegruppe. En person som har slike holdninger, er en antisemitt.

Allerede i Det gamle testamente finner vi fenomenet, i Esters bok. I Ester 3,8-9 leser vi: «Det finnes et folk som bor spredt og for seg selv blant de andre folkene i alle provinsene i riket ditt. Lovene deres er forskjellige fra lovene til alle andre folk, og de holder ikke kongens lover. Det er ikke en konge verdig å la dem være i fred. Dersom kongen finner det for godt, så la det kunngjøres skriftlig at man skal gjøre ende på dem.» Altså – det at man var annerledes enn de andre folkene i måten man levde på, var grunn i seg selv til å gjøre ende på dem.

Noen ganger og noen steder ble jødene sett på som en politisk fare. De ble anklaget for å være inntrengere og utsugere. Levde de for seg selv, i ghettoer eller avsondret på annet vis, så var det galt. Ønsket de å bli integrert med det eller de andre folkene i området, så kunne det også være galt. Med andre ord – antisemittismen har vært begrunnet med jødernes annerledeshet, da med tanke på levemåte.

Men antisemittismen har ofte også vært religiøst begrunnet. Både fordi de trodde og tror på én Gud (monoteisme) gjerne i kulturer og perioder der fleguder var det

” Kanskje det viktigste å fokusere på, er gråsonene i våre egne liv og talemåter?

vanlige. Og etter Jesu tid kom etter hvert anklagen om at de som folk var ansvarlige og skyldige for å ha drept Jesus – de ble gudsmordere, med andre ord. Inn i tidlig og sein mellomalder fikk disse holdningene enormt mye å si for jødene og hvor de overhode kunne bo og finne trygghet. Det var sannelig ikke mange steder!

Den nyeste begrunnelsen for antisemittisme er den rent etniske. Den er bare ca 150 år gammel. Altså at jødene som folk og folkeslag ikke bare skulle være annerledes enn oss ikke-jøder, men mindrevverdige, dårligere utrustet med gode gener, evner, fysikk, helse og egenskaper. Innen nazismen ble denne linjen fulgt helt ut. Hitler brydde seg null og niks om hva jødene trodde og lærte, ei heller hvordan de levde. Men det at de var jøder, var for ham nok. De var som skadedyr. Rydd dem ut. Tilintetgjør dem!

I våre egne kretser

Finnes antisemittisme i kristne sammenhenger? Svaret er dessverre et ja. Svært få vil erkjenne det åpent. I fjor markerte vi Luther-jubileet. Det er ikke nødvendig med repetisjon av en del av det Luther skrev om jødene. Men allerede fra tidlig kristen tid, hos flere av de vi kaller kirkefedrene, kom det etter hvert sterke antisemittiske utsagn. Disse ga legitimitet til eksesser mot jødene som det er en gru å tenke på. Og som har vanskeliggjort et evangelisk og diakonalt arbeid overfor det jødiske folket. Korset minner for mye om sverdet!

Det er vanskelig å påstå at erstatningsteologien på direkte vis har ført til antisemittisme. Men den har ligget der som et premiss i flere sammenhenger. Denne oppfatningen går ut på at jødene som folk ikke er relevante lenger. Nå er det de troende, de kristne, som er Guds Israel. Den kristne kirke har overtatt Israels

Flere steder på fortauet i Oslos gater kan man finne slike "snublesteiner", som indikerer at her bodde det jøder som ble deportert.

I 2006 ble synagogen i Bergstien i Oslo beskyttet.

- for deres rettigheter og likeverd
- søke gode og åpne relasjoner til israelske myndigheter

Også mye gledelig

Så skjer det mye gledelig og positivt både i kirkelige sammenhenger og misjonsmiljø og i samfunnet ellers. Det er både kjekt og nødvendig også å fokusere på disse sidene og ikke stirre oss blinde på de utviklingstrekkene som kan se ut som om går i feil retning. Dette er på ingen måte en fullstendig liste, men noen aktuelle eksempler og momenter:

- HL-senteret på Bygdøy. Det er en stor glede at dette kom på plass

rolle, kan man også si. Det finnes flere varianter av en slik teologisk forståelse også i dag. Og teologi skal man studere og debattere. Men om man enn skulle stå for en klassisk erstatningsteologisk oppfatning, så gir det ikke legitimitet til antisemittisme.

Da er det nok en vel så stor utfordring at en legitim kritikk av israelske myndigheter fort kan brikke over i antisemittisme. 2017-rapporten fra HL-senteret peker også klart på det. Og ikke bare det. Men stadig flere av oss mener at det er legitimt med vold mot jøder begrunnet med at jødene utøver vold mot palestinerne.

Kanskje det viktigste å fokusere på, er gråsonene i våre egne liv og talemåter? Er vi selv tydelige og konsekvente når det tales enten om jøder eller andre minoriteter i vårt land eller andre? Og om det fremdeles skulle skje at en jøde ikke åpner seg for å ta imot evangeliet, så gir det selvsagt ikke rett til å komme med fordømmelser. Det er mange andre enn jøder som heller ikke åpner seg for et kristent vitnesbyrd. Slik var det på Jesu tid, slik er det i dag.

Med respekt og ydmykhet

Israelsmisjonen uttrykker i sin handlingsplan frem mot 2020: Vi vil møte det jødiske folk med respekt og ydmykhet samtidig som vi i ord og handling vil formidle den kjærlighet vi har møtt gjennom Jesus Messias. Dette møtet innebærer også vitnesbyrdet om at Jesus er den lovede Messias og frelser for jøde først, Rom 1,16. Derfor vil vi i særlig grad vise vår støtte til og omsorg for de jøder som bekjenner troen på Jesus som Messias og Guds Sønn.

Og videre når det gjelder det jødiske folk så er det tre viktige knagger:

- styrke relasjonene til det jødiske miljø i Norge og søke fellesskap om konkrete oppgaver
- forebygge og bekjempe antisemittiske holdninger og vise solidaritet med det jødiske folket i kampen

som en del av Jødebo-oppgjøret for en hel del år siden. Det fokus som senteret har både på jøder og andre minoriteter i Norge, den forskning senteret står for, og åpne innstilling til samfunnet, er av uhyre stor verdi for oss alle.

- stadig flere skoler, barnehager, kommuner, kristne miljø og andre, markerer hvert år den internasjonale Holocaust-minnedagen 27. januar – og/eller den årlige minnedagen for Krystallnatten 09. november. Alt dette er med og holde minnene oppe slik at ingen av oss kan glemme det som har skjedd og som aldri må få lov til å skje igjen.
- lokalt i Rogaland, i Julebygda sør i Sandnes kommune, vises hvert år et julespill som er veldig tydelig i sitt innhold der en tar avstand fra antisemittiske og antijødiske holdninger, og tvert om gir jødene i dette lokale dramaet all den hjelp og støtte de trenger.
- bøker om kirkens rolle disse årene har vi sett mange av både om det som ble kalt nazi-biskopene og presten Sigmund Feyling som ble naziststyrets kirkelige høyre hånd. Også for Israelsmisjonen har dette vært en nødvendig vekker da det viste seg at Feyling faktisk var leder av ett av kretsstyrene i Israelsmisjon de siste årene av 1930-tallet og helt inn i andre verdenskrigen.

Det er altså mye smertelig som nå er kommet frem i dagen og som er beklaget og gjort opp for. Det er gledelig og nødvendig. Og nå har vi dagsaktuelle handlingsplaner både for Israelsmisjonen, for skole og barnehage og land og folk. Kan vi håpe at antisemittismen en dag skal ta slutt? Eller rettere, at vi overvinnes den? Johannes' tredje brev vers 11 sier det slik: *Min kjære, ta ikke det onde til forbilde, men det gode!*

Eller har redaktøren rett – at antisemittisme er og blir et evig aktuelt tema? ■